

организации западно-русского крестьянства в XVI веке. – СПб., 1907. – (Отд. отт. из „Отчета о третьем присуждении премии П. Н. Батюшкова”).

11. Грушевський М. Рецензія на „Очерки по организации западно-русского крестьянства в XVI в.” // Записки НТШ. – 1906. – Т. 70. – Кн. 2.

12. Михальченко С. И. Феодальная Россия и Литва в трудах М. Довнар-Запольского: Дисс. на соиск. степ. канд. ист. наук: 07.00.09 / МГПИ. – М., 1990.

13. Войтович Л. „Очерки по истории Киевской земли” П. Г. Клепатського // Клепатский П. Очерки по истории Киевской земли. Литовский период. – Біла Церква, 2007.

14. Михайлюк Ю. Південна Київщина в 60-х рр. XIV – 60-х рр. XVI ст.: державне управління та громадське самоврядування. – Черкаси: Вертикаль, 2011.

О.М. Тараненко

АГРАРНА ПОЛІТИКА П. СКОРОПАДСЬКОГО: КРИТЕРІЇ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ

На сучасному етапі розвитку історичних знань в Україні зростає роль і значення історіографії, історіографічних досліджень. Історіографія дозволяє виявити та зрозуміти сутність різних напрямів, що репрезентовані в історичній науці, зміну наукової проблематики історичних досліджень, зумовленість теорій історичного процесу, становлення та еволюцію історичних концепцій, історію введення до наукового обігу джерел та історіографічних пам'яток, трансформацію принципів та методів наукового пошуку [1, 5].

Одним із важливих аспектів історіографічних досліджень є історіографічна періодизація. Саме цим і зумовлено актуальність пропонованого дослідження.

Під періодизацією історичної науки, становлення і розвитку історичної думки розуміють науковий метод, що передбачає систему процедур, прийомів і способів, спрямованих на виокремлення в історіографічному процесі найбільш важливих епох, періодів, етапів за спільними ознаками і критеріями [2, 35].

І. Хміль у вступі до „Историографии истории Украинской ССР” за критерій періодизації визначав діалектично-матеріалістичний підхід марксистсько-ленінської методології. Враховуючи це, в історії радянської історичної науки, в тому числі в історіографії, ним виокремлено три етапи, відповідні трьом періодам в житті радянського соціалістичного суспільства:

1) жовтень 1917 – середина 1930-х рр. – етап становлення;

2) середина 1930-х – кінець 1950-х рр. – період завершення побудови соціалізму;

3) етап удосконалення соціалізму [3, 3].

У цьому контексті І. Рибалка, який є автором п'ятого і шостого параграфу шостої глави вказаної вище праці, в історії дослідження громадянської війни розрізняв такі періоди:

1) 1918 – початок 1930-х рр.;

2) початок 1930-х – середина 1950-х рр.;

3) друга половина 1950-х – друга половина 1980-х рр. [4, 261].

Сучасний український історіограф Я. Калакура пропонує такі критерії, які можуть бути в основі історіографічної періодизації:

1) найважливіші рубежі світової і української історії;

2) зародження принципово нових явищ у суспільному, науковому, культурному, ідейному, духовному житті, які змінили суттєво або істотно вплинули на характер і зміст історичних знань, історичної думки;

3) поява нових історичних праць, які стали важливою віхою у формуванні історичної думки;

4) заснування осередків і товариств, наукових інституцій історичної науки, історичних шкіл, формування течій і нових напрямів історичної думки, виникнення нових історичних часописів і видань тощо.

Застосовуючи згадані та інші критерії періодизації, Я. Калакура окреслює вісім основних періодів розвитку української історичної думки і науки:

1) княжа доба, історія Київської Русі, Галицько-Волинської і Литовсько-Руської держав;

2) охоплює козацько-гетьманські часи;

3) друга половина XVIII – початок XIX ст.;

4) середина XIX ст.;

5) остання чверть XIX – початок XX ст.;

6) 1920-ті – початок 1930-х рр.;

7) середина 1930-х – друга половина 1980-х рр.;

8) сучасний період, започаткований на рубежі 1980-х – 1990-х рр. [2, 35 – 41].

Визначаючи етапи розвитку історичної науки в Україні у період тоталітарної доби та посттоталітарного суспільства В. Коцур, А. Коцур вважають, що слід врахувати розширення дослідницької проблематики, використання джерелознавчих прийомів, ступінь розвитку демократії в усіх сферах суспільного життя, включаючи і галузь історичної науки, якісні зміни в організації і характері наукових досліджень. Керуючись цим, дослідники виділяють три етапи в історіографії історії України вказаного періоду:

1) 1920-ті – перша половина 1950-х рр.;

2) друга половина 1950-х – 1980-ті рр.;

3) сучасний – розпочинається з 1991 р. [5, 314].

Н. Ковальова при вивченні аграрної політики українських національних урядів 1917 – 1921 рр. в основу класифікації праць радянських та сучасних вітчизняних істориків поклала основні етапи розвитку історичної науки в СРСР та незалежній Україні. Відповідно до цього, дослідниця умовно розрізняє п'ять етапів у вивченні теми:

1) 1920-ті – початок 1930-х рр.;

2) середина 1930-х – середина 1950-х рр.;

3) середина 1950-х – середина 1980-х рр.;

4) друга половина 1980-х рр. – 1991 р.;

5) 1991 – 1999 рр. (час появи публікації цього автора) [6, 26].

Сучасний український історик С. Гнатюк виокремлює три періоди української історіографії внутрішньої політики Гетьманату 1918 р.: міжвоєнний (1920 – 1930-ті рр.), повоєнний (1940 – 1980-ті рр.) та новітній (1990-ті роки) [7, 195].

В. Капелюшний у розвитку української історіографії історії української державності за радянської доби виокремлює п'ять основних історіографічних періодів, які, за словами вченого, невід'ємні від загальних тенденцій розвитку історичної науки взагалі:

1) роки Української революції (1917 – 1921 рр.);

2) 1920-ті – 1930-ті рр.

3) 1930-ті – перша половина 1950-х рр.

4) друга половина 1950-х – середина 1980-х рр.
5) кін. 1980-х – поч. 1990-х рр. З 1990-х розпочинається сучасний етап української історіографії [8, 22 – 25].

Однак останні двоє істориків не наводять критеріїв, за якими вони виділяли періоди в історіографії історії Української державності 1917 – 1920 рр., Гетьманату 1918 р.

Розробляючи періодизацію тієї чи іншої теми, ми вважаємо за необхідне дотримуватися критеріїв, котрі пропонують згадувані вище сучасні провідні українські історіографи. При визначенні етапів історії історіографії обраної нами теми дослідження доречною є думка С. Корновенка про те, що:

1) і у радянській, і у сучасній українській історіографії склалася певна традиція у періодизації історії історіографії історії революції, якою не варто нехтувати;

2) виокремлення конкретних історіографічних етапів безпосередньо залежить від історіографічних джерел, опрацьованих і залучених науковцем до дослідження, рівня науковості їхнього змісту;

3) враховуючи, що історіографія постійно розвивається, будь-яка періодизація є умовною та відносною [1, 16].

Отже, підсумовуючи, в історії історіографії аграрної політики П. Скоропадського виділяємо такі етапи:

1) 1920-ті – 1990-й рр.;

2) сучасна українська історіографія 1991 – поч. XXI ст.

В першому етапі ми виокремлюємо радянську та діаспорну історіографію. Причому остання не була стабільною в своїй історичній генезі, тому доцільно виділити європейську та північноамериканську діаспору.

Крім того, на основі опрацьованих нами історіографічних джерел, ми можемо уточнити та деталізувати наведену вище періодизацію. Так, у радянській історіографії розрізняємо такі підперіоди:

1) 1920-ті рр.;

2) 1930-ті – перша половина 1950-х рр.;

3) друга половина 1950-х – перша половина 1980-х рр.;

4) 1985 – 1991 рр.

В зарубіжній українській історіографії з нашої теми виділяємо два підперіоди:

1) міжвоєнний (1920-ті – 1939 рр.);

2) післявоєнний (1945 – 1991-й рр.).

В межах сучасної української історіографії ми виокремлюємо такі підперіоди:

1) перша половина 1990-х рр. (1991 – 1995 рр.);

2) друга половина 1990-х рр. (1996 – 1999 рр.);

3) початок XXI ст. (2000-ні рр.).

Визначена періодизація, на нашу думку, є обґрунтованою, вона враховує визначальні особливості і відмінності того чи іншого етапу в нагромадженні знань про аграрну політику П. Скоропадського. Все ж, ми не абсолютизуємо запропоновану періодизацію і не заперечуємо можливості її уточнення.

І. Корновенко С. Аграрна політика білогвардійських урядів А. Денікіна, П. Врангеля на підконтрольних їм українських територіях (1919 – 1920 рр.): історіографічний процес 1919–2000-х рр. / С. Корновенко. – Черкаси: Ант, 2008. – 238 с.

2. Калакура Я. Українська історіографія: Курс лекцій / Я. Калакура. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.

3. Хмель І. Предисловіє / І. Хмель // *Історіографія історії Української ССР. Колективна монографія / под ред. І. Хмеля.* – К.: Наукова думка, 1986. – 555 с.

4. Рыбалка И. Борьба трудящихся Украины против внутренней контрреволюции и империалистической интервенции в 1918 – 1920 гг. в советской историографии на первых этапах ее развития / И. Рыбалка // *Історіографія історії Української ССР. Колективна монографія / под ред. І. Хмеля.* – К.: Наукова думка, 1986. – 555 с.

5. Коцур В. Історіографія історії України: курс лекцій / В. Коцур, А. Коцур. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 519 с.

6. Ковальова Н. А. Аграрна політика українських національних урядів (1917–1921 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Наталія Анатоліївна Ковальова. – Дніпропетровськ, 1999. – 185 с.

7. Гнатюк С. Л. Внутрішня політика гетьманату П. Скоропадського (1918 р.): українська історіографія проблеми: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Сергій Леонідович Гнатюк. – К., 2002. – 249 с.

8. Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) / В. Капелюшний. – К.: Олан, 2003. – 608 с.

М. І. Чорний

ЗЕМЕЛЬНІ ВОЛОДІННЯ ДОМІНІКАНСЬКИХ МОНАСТІРІВ У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ У XIII – XV СТ.: ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВИХ ДОКУМЕНТІВ

Заснований у 1216 р. Домініканський орден був чернечою структурою, яка мала офіційний жебракуючий статус. Цей статус передбачав, що ченці Ордену і монастирські адміністрації не мають права приймати у в подарунок земельну власність чи нерухоме майно [1, 201]. Натомість, домініканським ченцям дозволялося приймати в якості милостині гроші або їжу [1, 203]. Оскільки розміри грошових дарунків (донацій) не вносилися, це призвело до неконтрольованого зростання орденської власності та дозволило окремим монастирям проводити активні лихварські операції серед шляхти і міщан. Згодом, від середини XIII ст., і в різний спосіб орденські монастирі почали заволодівати земельними угіддями та нерухомим майном, яке належало світським особам або перебувало у міській власності. Крім того, у більшості держав Західної Європи Орден проводив інквізиційну діяльність, завдяки якій заволодівав частиною земель, майна і грошей тих, хто був засуджений за звинуваченням у ересі. Це перетворило Домініканський орден в одне із найбагатших чернечих згромаджень середньовічної Європи.

До першої половини XV ст. у державах Центрально-Східної Європи – Угорському, Чеському, Польському королівствах та німецьких землях Священної Римської імперії налічувалося 263 монастирі Ордену. В межах цих територій з першої половини XIV ст. адміністративно були структуровані Тевтонська, Саксонська, Польська, Богемська, Угорська і Далматинська орденські провінції. Межі цих провінцій до другої половини XVIII ст. не співпадали із тогочасними державними кордонами та межами дієцезій (єпископств). Зокрема, до складу